

UNIVERSITATEA DE VEST
"VASILE GOLDIȘ"
din ARAD

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ КАФЕДРА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА
ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВОНАВСТВА
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА КРАЇН ЄВРОПИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПРАВОСУДДЯ
АСОЦІАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ОСВІТНЬОГО
ТА НАУКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. В. ГОЛДІША
(М. АРАД, РУМУНІЯ)

**«Конституційні та міжнародно-
правові засади забезпечення
екологічної безпеки в умовах війни:
шляхи подолання сучасних викликів
та потенційних загроз»**

Матеріали міжнародного круглого столу

23 листопада 2022 р.

Ужгород • 2022

К 65 «Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз»: матеріали міжнародного круглого столу, м. Ужгород, 23 листопада 2022 р. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2022. – 62 с.

ISBN 978-617-8046-00-2

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на міжнародний круглий стіл «Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз» від 23 листопада 2022 р.

Справедливий Закон —
найвища суспільна мудрість

Почесні співголови організаційного комітету:

- Смоланка В.І** ректор ДВНЗ «Ужгородський національний університет», доктор медичних наук, професор.
- Рогач О.Я.** проректор з науково-педагогічної роботи ДВНЗ «Ужгородський національний університет», доктор юридичних наук, професор.
- Лазур Я.В.** декан юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», доктор юридичних наук, професор.
- Берлінгер Р.Д.** декан Західного університету імені Василя Голдіша в м. Арад.
- Квіт С.М.** голова Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, Президент Національного університету «Києво-Могилянська академія», доктор філологічних наук, професор.
- Маховенко Є.Г.** професор кафедри публічного права Вільнюського університету, доктор соціальних наук (право), професор (Литовська Республіка).
- Натуркач Р.П.** керівник апарату Закарпатської обласної державної адміністрації, кандидат юридичних наук, докторант кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

- Оніщук М.В.** ректор Національної школи суддів України, державний та громадський діяч, доктор юридичних наук, професор.
- Різник С.В.** проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародної співпраці Львівського національного університету імені Івана Франка, доктор юридичних наук, професор.
- Скрипнюк О.В.** академік НАПрН України, Заслужений юрист України, заступник директора з наукової роботи Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор.
- Совгиря О.В.** народний депутат України, політик, Постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України, доктор юридичних наук, професор.

Члени організаційного комітету:

Батанов О.В., доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

Бедь В.В., доктор юридичних наук, доктор богословських наук, професор, Ректор Карпатського університету імені Августина Волошина.

Бобровнік С.В., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії права та держави Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Васильченко О.П., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Гарагонич О.В., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри господарського права та господарського процесу Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Дешко Л.М., доктор юридичних наук, професор, професорка кафедри конституційного права Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Дробуш І.В., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри державно-правових

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

дисциплін НУ «Острозька академія».

Жаровська І.М., доктор юридичних наук, професор кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка».

Іваницький С.О., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань Національної академії внутрішніх справ.

Ленгер Я.І., доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет», завідувач кафедри права факультету фінансів, обліку, лінгвістики та права Луцького національного технічного університету.

Марцеляк О.В., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Марченко М.В., кандидат юридичних наук, провідний експерт з конституційного та виборчого права ВГО «Асоціація українських правників».

Медвідь А.Б., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри теорії держави і права Львівського торговельно-економічного університету.

- Мішина Н.В.,*** доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія».
- Сердюк Н.А.,*** доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри політичних наук і права факультету урбаністики та просторового планування Київського національного університету будівництва і архітектури.
- Серьогін В.О.,*** доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного і муніципального права юридичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна.
- Хотинська-Нор О.З.,*** доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри нотаріального, виконавчого процесу та адвокатури, прокуратури, судоустрою Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
- Чечерський В.І.,*** доктор юридичних наук, доцент, Почесний працівник прокуратури, прокурор Офісу Генерального прокурора
- Щербанюк О.В.,*** доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

Координаційна група:

- Бисага Ю.М.,** доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, директор Інституту держави і права країн Європи, завідувач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».
- Берч В.В.,** кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».
- Белов Д.М.,** доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Директор Асоціації міжнародного освітнього та наукового співробітництва.
- Васильчук Л.Б.,** кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».
- Гомонай В.В.,** доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

- Греца С.М.,*** доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».
- Греца Я.В.,*** доктор юридичних наук, професор кафедри господарського права юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».
- Громовчук М.В.,*** доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».
- Джуган В.В.,*** кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».
- Заборовський В.В.,*** доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Директор Науково-дослідного Інституту теорії та практики правосуддя.
- Менджул М.В.,*** доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного права та процесу, заступник декана юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».
- Петрецька Н.І.,*** кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

Пирого І.С.,

доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Продан В.І.,

старший викладач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Фрідманський Р.М.,

кандидат юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Батанов Олександр Васильович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
провідний науковий співробітник відділу
конституційного права та місцевого самоврядування
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України
м. Київ, Україна

ЕКОЛОГІЧНИЙ ВИМІР СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Провідне місце у системі права будь-якої держави займає конституційне право. Своєрідність конституційного права полягає насамперед у тому, що воно відіграє основоположну та провідну роль щодо інших галузей права. Це, у свою чергу, визначається відповідним значенням та характером тих суспільних відносин, на регулювання яких спрямоване конституційне право як система. Насамперед – це відносини, які є основою суспільного та державного ладу, взаємовідносин людини, громадянського суспільства і держави, здійснення публічної влади, функціонування територіальних громад тощо.

Конституційне право закріплює сутність, форми і структуру держави, правовий статус людини і громадянина, систему органів державної влади та місцевого самоврядування,

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

а також загальний механізм їх функціонування. Конституційно-правові положення та норми є вихідними для усіх та кожної з інших галузей права, які розвивають та конкретизують їх на іншому рівні. Саме тому, що конституція та інші конституційно-правові акти спрямовані на закріплення та регулювання не усіх та не будь-яких суспільних відносин, а лише тих, які визначають головні, докорінні, якісні засади держави та суспільства, конституційне право виступає як центральна, фундаментальна та провідна галузь права кожної окремої країни.

Слід констатувати, що в сучасному світі стрімко підвищується статус конституційного права не лише як фундаменту усієї правової системи суверенних держав, а й в контексті формування глобального конституціоналізму. Конституційно-правова матерія розширюється та об'єкти конституційно-правового регулювання ускладнюються у зв'язку з тенденціями політологізації, економізації, соціологізації, екологізації й інформатизації конституційного права.

Особливо відчутною є гуманізація та біологізація конституційного права, обумовлена зростанням впливу загальногуманітарних цінностей людства на конституційне право, перенесенням центру тяжіння на забезпечення природних прав людини, проголошенням їх найвищою цінністю, визнанням їх невідчужуваності та непорушності, неможливості скасування,

звуження змісту й обсягу тощо. Одночасно, біологізація конституційної матерії має прояв у функціонуванні сучасної держави щодо обмеження негативних наслідків науково-технічного прогресу, особливо у таких нових галузях, як генетика, медична біологія. По суті формується новий науковий напрям – біоетика, пов’язана з трансплантацією органів людини, зміною статі, штучним заплідненням, проблемами абортів та евтаназії. Ці явища не можуть залишатися осторонь контролюючого та регламентуючого (у тому числі й на конституційному рівні) державного втручання у дану галузь.

Вплив на найбільш глибокі структури людської організації з боку біомедицини, втручання біомедичних технологій у геном людини, репродуктивні функції, психіку і процеси вмирання людини, біологічне копіювання шляхом маніпуляцій з генами (клонування), створення так званих трансгенних тварин за допомогою вживляння їм людських генів та інші фантастичні досягнення науки можуть мати непередбачувані наслідки для переродження людини і навколишнього середовища.

У зв’язку з цим, особливе значення в умовах сьогодення набуває проблематика екології, становлення екологічного конституціоналізму та функціонування екологічної держави.

На глобальному рівні відповідна проблематика

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

загострилася у зв'язку з різким загостренням питань охорони довкілля, глобальними екологічними катастрофами (наприклад, катастрофа на ЧАЕС), які поставили під загрозу саме існування людства. Під впливом цього сучасні конституції більшості країн останнім часом стали закріплювати загальні принципи екологічної політики. Це привело до «проникнення» у конституційну матерію великого масиву природоохоронних норм, що свідчить про перманентну тенденцію екологізації конституційного права.

Нові екологічні виклики не лише для України й європейського континенту, а і Світу в цілому, виникли в умовах повномасштабної збройної агресії росії проти України та триваючої понад дев'ять місяців російсько-української війни. Основною екологічною проблемою, яку може спричинити війна, є радіаційне зараження та можливість радіаційної аварії через обстріли АЕС. Серед інших наслідків війни для стану довкілля в Україні можна назвали значне забруднення повітря, мінування сільськогосподарських земель та лісових насаджень, поширення отруйних речовин внаслідок обстрілів нафтобаз, газових сховищ та об'єктів хімічної промисловості, забруднення річок, ставків та акваторії морів через затоплення кораблів, розповсюдження нафтопродуктів та вибухових речовин; знищення заповідних територій, руйнування екосистем, загибель тварин та птахів,

лісові пожежі, руйнування очисних споруд, дамб, мереж водопостачання, засмічення територій уламками зруйнованих будівель, розбитими авто, залишками побутових речей і техніки тощо.

У сучасному світі кожна людина стикається з природою та оточуючим середовищем у процесі своєї життєдіяльності, виступаючи при цьому в різних іпостасях – як житель міста або іншого поселення, як працівник або посадова особа, як громадянин держави або член всього світового співтовариства. Як показують дослідження Всесвітньої організації охорони здоров'я, стан здоров'я людей на 80% залежить від довкілля. Тому діяльність держави щодо його охорони, забезпечення екологічної безпеки отримує в умовах викликів сьогодення пріоритетного значення.

Більшість сучасних конституцій закріплюють обов'язок зберігати природу та навколишнє середовище, дбайливо ставитися до природних багатств. Так, Конституція Литовської Республіки (1992 р.) встановлює, що держава дбає про охорону природного середовища, тваринного та рослинного світу, окремих природних об'єктів та місцевостей, які представляють особливу цінність. Конституція України (1996 р.) проголошує, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави. У конституції Португалії (1976 р.) закріплюється, що усі мають право жити у людському здоровому середовищі, в умовах екологічної рівноваги та зобов'язані захищати це середовище.

Так, забезпечення екологічної безпеки як право на здорове навколишнє середовище вже отримало відображення в сучасній системі прав людини. Дослідження свідчать, що нові глобальні процеси вимагають іншого рівня «екологізації прав» та їх зв'язку з ноосферною, коеволюційною і еколого-гуманістичною інтерпретацією «спільної людської домівки». У зв'язку з цим людина не повинна забувати про межі своєї «екологічної домівки», незворотні згубні наслідки того, якщо обмежені непоновлювальні ресурси будуть вичерпані і зруйнується процес самовідтворення біосфери.

Користуючись своїми правами і різноманітними інститутами конституційно-правового регулювання для задоволення різноманітних та зростаючих потреб, людина і людство в цілому повинні враховувати екологічні імперативи, співвідносити свою свободу з природно-екологічними обмеженнями.

У конституційному масиві має відобразитися гармонія

розвитку людини і навколишнього середовища. У цьому зацікавлена в першу чергу сама людина, стурбована своїм майбутнім. Тому конституційне право, усі права людини і найважливіше її право – право на життя – вже нині мають бути відображені у програмах стратегічної біологічної регуляції, стабілізації навколишнього середовища, збереженням природних систем, екосистем, біосфери загалом.

Екологічні проблеми сучасності найбільш рельєфно знаходять своє вирішення в діяльності держави, основних напрямках і видах діяльності її органів. Так, у багатьох країнах існують спеціалізовані міністерства і відомства щодо контролю і регулюванню діяльності в галузі охорони довкілля, функціонує ціла система кодифікованих та інших законодавчих актів, що передбачають жорсткі міри юридичної відповідальності за порушення їх вимог. Поряд з вищими і місцевими органами державної влади контроль за точним і строгим дотриманням природоохоронного законодавства здійснюють і органи спеціалізованого екологічного нагляду.

У сучасну епоху проблеми охорони й раціонального використання природних багатств набули значного економічного, соціального і політичного значення. Вони стосуються інтересів усіх держав. Чим розумніше і раціональніше використовуватимуться багатства, тим більше успіхів досягатиме

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

держава і суспільство в економічній, соціальній сфері. Лише екологічно «надійні» держави стають у XXI столітті найбільш привабливими політичними партнерами. Тому, не випадковою є реакція сучасної німецької науки на конституційну фіксацію того, що державна мета – охорона оточуючого середовища, а саме інкорпорацію у 1994 р. до тексту Основного закону Федеративної Республіки Німеччини нової статті 20 а, за якою «держава, усвідомлюючи відповідальність за майбутні покоління, здійснює охорону природних основ життя у рамках конституційного ладу та у відповідності до закону та права за допомогою виконавчої влади та правосуддя». У науці поява такої конституційної новели втілена в ідею екологічної конституційної держави. З точки зору німецьких юристів, характеристика держави як екологічної є сумірною та тотожною таким її характеристикам, як соціальна, правова, демократична тощо.

Охорона природи висувається в число найбільш гострих соціальних проблем і є однією з найважливіших загальнодержавних завдань. Діяльність щодо охорони природи в рамках своєї компетенції здійснюють усі ланки механізму держави і її органів. Втілення цих принципів забезпечує цілеспрямованість природоохоронних функцій на вирішення завдань, які стоять перед державою у сфері охорони та раціонального використання природних ресурсів.

Бисага Юрій Михайлович,
завідувач кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
доктор юридичних наук, професор
м. Ужгород, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Акцент на екологічній безпеці відображає «цілісну» концепцію безпеки, яка виходить за межі захисту держави від зовнішньої агресії до вирішення екологічних проблем, які загрожують здоров'ю та добробуту людей або економічній безпеці країни. У той час як проблеми регіональної екологічної безпеки, як правило, географічно обмежені, проблеми глобальної екологічної безпеки визначаються проблемами, такими як негативний вплив на населення, виснаження озонового шару та зміни клімату, втрата біорізноманіття, втрата лісового покриву, деградація морів, океанів тощо.

Вже майже рік в Україні триває війна. Рік згубного впливу для держави, суспільства та навколишнього середовища. Забруднюється повітря, вода, ліси, ґрунтові покриви тощо.1) Використання фосфорних боєприпасів, хімічних атак, гострі розмови про застосування ядерної зброї, порушення ґрунтового покриву в районі Чорнобильської АЕС. Шкідливий вплив, який

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

завдається зараз, має надзвичайно довгострокові перспективи для майбутнього. Цілком обґрунтованим є той факт, що війна спричиняє найбільш згубний вплив на екологію із усіх видів людської діяльності. Зокрема, з початку повномасштабного вторгнення окупантами було скоєно ряд злочинів проти життя та здоров'я, честі та гідності, недоторканності та безпеки осіб, навколишньо-природного середовища, а саме:

- хімічні атаки та застосування фосфорних боеприпасів, дія яких є забороненою ще з 1977 року;
- ракетні обстріли також тягнуть за собою шкідливий вплив, оскільки при вибуху в повітрі розчиняються небезпечні речовини, а уламки від ракет розлітаються по великій траєкторії, потрапляючи у воду, землю і т.д.;
- регулярні обстріли нафтобаз, внаслідок чого в повітря виділяється величезна кількість небезпечних для суспільства та навколишнього середовища речовин;
- бойові дії спричиняють масові пожежі у лісах та лісопосадках;
- масове замінування територій і т.д.;

З метою належного відновлення та врегулювання проблематики екологічної безпеки державою має бути пророблений конкретний набір інструментів із гарантування державної екологічної політики, зокрема:

- 1) Суворі фіксація злочинів проти довкілля та оцінка збитків;
- 2) Застосування підходів міжнародного законодавства із забезпечення екологічної безпеки;
- 3) Формування національного плану, системи дій із відновлення стану навколишньо-природного середовища із зазначенням чітких способів та конкретних термінів;
- 4) Мінімізація ризиків для екологічної безпеки;
- 5) Збалансоване використання природних ресурсів;
- 6) Відновлення та забезпечення розвитку природоохоронних територій тощо.

Наведений перелік є лише маленькою частиною Плану, який має бути втілений в післявоєнне життя України. Екологія та «здорове навколишнє середовище» є пріоритетним напрямком розвитку сучасної демократичної держави, а відтак, Україною мають бути пророблені необхідні кроки із реалізації запланованого в реальне життя.

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

Васильчук Лариса Богданівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

ЕКО ТЕРОРИЗМ РОСІЇ ЯК СКЛАДОВА ГЕНОЦИДУ ПРОТИ УКРАЇНИ

24 лютого 2022 року Україна опинилася у стані війни. російська федерація, порушуючи всі закони та звичаї війни, завдає умисні, підступні удари по цивільних об'єктах, промислових об'єктах, школах, знищує вщент українські міста, обстрілює «зелені» евакуаційні коридори, регулярно нехтує нормами Женевської конвенції 1949 року про захист цивільного населення під час війни та скоює воєнні злочини, цинічно знищуючи українців.

У ніч на 24 лютого 2022 року в. путін у своїй промові, «обґрунтовував» напад на нашу державу, називаючи Україну «історичною територією росії». А однією з причин війни назвав «денацифікацію». Насправді, як свідчать заяви високопосадовців російської федерації, мова йде про розширення російських кордонів та приєднання до російської федерації частини території України. Публічні виступи політиків зводяться до одного, що росія повертає собі своє, відновлюючи історичну справедливість. Більше

того, в розумінні путіна та керівництва рф, «нацист» – це той, хто ідентифікує себе українцем, а тому «денацифікація» – насправді має за мету знищення української нації, вбивства тих, хто не згоден з імперською політикою Кремля.

14 квітня Верховна Рада схвалила Постанову «Про Заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні»», таким чином проголосивши дії російських військ на українській території геноцидом [1].

Активність агресора в Україні проявляється у використанні класичної тактики терору, пов'язаного із зруйнуванням чи загрозою зруйнування важливих об'єктів, систем життєзабезпечення, комунікацій, застосуванням чи загрозою застосування ядерної, хімічної, біологічної та іншої зброї масового ураження. Нині територія України всяяна уламками ворожих снарядів, ракет і техніки. Ворог вишукує все нові об'єкти для ураження, аби завдати якомога більшої шкоди докільлю та як наслідок цього отруїти, знищити якомога більше українців. Екоцид використовується і є способом знищення не тільки навколишнього середовища, а саме населення, яке перебуває на певній території. Екоцид слід розглядати як складову геноциду українського народу.

Війна, яку росія веде в Україні, брудна в усіх її сенсах, а ще вона – *надзвичайно хімічна*. Хімічна зброя, яку застосовує ворог, завдає непоправної шкоди докільлю та має летальні результати для

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

людей. Так, приміром, 13 березня російські окупаційні війська застосували у Попасній на Луганщині заборонені фосфорні боеприпаси. А 22 березня ними ворог уразив Гостомель та Ірпінь на Київщині та Краматорськ на Донеччині. Вже 27 березня росіяни застосували фосфорні боеприпаси під Авдіївкою, а 31 березня – у Мар'їнці, Красногорівці і Новомихайлівці. У середині травня такими бомбами загарбники вдарили по захисниках, що тримали оборону на заводі «Азовсталь» у Маріуполі; наприкінці червня використали під час обстрілу Юнаківської громади Сумської області, а 1 липня – скинули на острів Зміїний.

Крім того, у квітні росія використала в Маріуполі отруйну речовину невідомого походження, що призвело до дихальної недостатності в трьох бійців полку «Азов».

Натомість достеменно відомо, що від отруєння зарином 23 травня постраждали семеро військових у Гостомелі. Крім того, той же зарин в ампулах та залишки іншої хімічної зброї російських військових українські спецслужби виявили на Сумщині під час розмінування території після деокупації.

Окрім цілеспрямованого застосування ворогом хімічних сполук, чимало отруйних речовин також потрапляють у ґрунт, воду та повітря ще й тому, що російська армія свідомо руйнує в Україні хімічно небезпечні об'єкти, зокрема заводи та підприємства, де зберігаються, приміром, хлор, аміак чи азот, розраховуючи на витік

специфічних речовин, що завдасть шкоди не меншої аніж пряме застосування хімічної зброї.

Тут слід згадати, артобстріл російськими загарбниками заводу «Сумихімпром», під час якого 21 березня стався витік аміаку. Також мало місце пошкодження уламком збитої ракети 4 квітня резервуарів з мінеральними добривами на Тернопільщині, внаслідок чого аміак потрапив у ґрунт і воду в ріці Іква. Також відомо про витік аміаку внаслідок ворожого обстрілу 30 травня на Донеччині та 10 серпня в результаті обстрілу території Донецького пивоварного заводу. А 5-9 квітня внаслідок ворожого артобстрілу на Луганщині були пошкоджені чотиритонні цистерни з азотною кислотою. Крім того, 31 травня окупанти завдали авіаудару по хімічному підприємству «Азот» у Сєверодонецьку

Не варто залишати поза увагою і руйнування *ворогом водогонів та газонасосних станцій*, що також призводить до забруднення повітря та ґрунтових вод. Так, приміром, 14 березня внаслідок обстрілу росіянами очисних споруд у селі Верхня Криниця Запорізької області у Дніпро без будь-якого очищення почали потрапляти неочищені стоки з кількох районів міста.

При детонації ракет та артилерійських снарядів утворюється низка хімічних сполук (чадний газ (CO), вуглекислий газ (CO₂), водяна пара (H₂O), бурий газ (NO), закис азоту (N₂O), діоксид

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

азоту (NO₂), формальдегід (CH₂O), пари ціанистої кислоти (HCN), азот (N₂)), а також велика кількість токсичних органічних речовин. Під час вибуху всі речовини проходять повне окиснення, а продукти хімічної реакції вивільняються в атмосферу. Тверді ж продукти неповного окиснення вибухової речовини потрапляють у ґрунти, а далі — у поверхневі води. Розсіюються шкідливі сполуки і вітром.

Крім того, небезпека примножується ще й тим, що, приміром, ракети залишаються надзвичайно токсичними навіть після того, як виконали (чи навіть і ні) свою смертоносну місію. Так, приміром, відомо про випадок отруєння правоохоронців на Тернопільщині, котрі працювали на місці влучання ворожої ракети. Так, на сьогодні понад 4 700 ракет застосувала росія. Сотні наших міст просто спалені. 15 листопада росія вдарила по всій території України 96 крилатими ракетами повітряного та морського базування (Х-101, Х-555, «Калібр»), керованими авіаційними ракетами Х-59, а також ударними дронами Shahed-136/131, «Оріон», «Орлан-10». Також 17 листопада загарбники направили майже 20 ракет по Україні, а також безпілотники.

Окрема тема – *заміновані території*. Розриви мін призводять до забруднення ґрунтів важкими металами – свинцем, стронцієм, титаном, кадмієм, нікелем. Це робить ґрунт небезпечним, а в деяких випадках – непридатним для подальшого

сільськогосподарського використання. Експерти з Української природоохоронної групи провели дослідження і довели як артилерійський обстріл полів призводить до знищення унікальних родючих земель, на відновлення яких знадобляться десятки років. Знищення окупантами родючих земель півдня та сходу України створює також проблеми продуктової безпеки.

Так, вибухи призводять до виникнення лісових пожеж в тому числі, які призводять до негативних викидів в атмосферу.

Циклічність наслідків умисного масштабного забруднення навколишнього середовища та взаємопов'язаність процесів руйнування навколишнього середовища, які призводять до летальних результатів серед населення, очевидна.

За офіційними даними Управління ООН з координації гуманітарних місій в Україні Україна – одна з найбільш замінованих країн у світі. Навіть до початку повномасштабного військового вторгнення Росії 1,8 мільйона українців перебували в оточенні мін з 2014 року. Поки в багатьох частинах України точаться бої, нові міни закладені біля житлових будинків, лікарень та вздовж доріг. Через це, цивільне населення опиняється в пастці і не може втекти з районів, які постраждали від бойових дій. Багато хто не зможе повернутися додому. Війни закінчуються, але міни залишаються в землі, створюючи загрозу життю ще багато років [2].

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

Сьогодні РФ прагне до того, щоб створити найбільш глобальну техногенну катастрофу на території України. Атакуючи українські ядерні об'єкти та тероризуючи ядерною війною, росія погржує таким чином знищити Україну, українців і при цьому, обстрілюють атомні електростанції, руйнують сховища ядерних відходів. Чорнобильська АЕС, яка більше місяця була в російській окупації, протягом декількох днів у березні була повністю знеструмлена через дії російських військових. Це створювало загрозу викиду радіоактивних речовин у довкілля через зупинку роботи системи охолодження сховища ядерних відходів.

6 і 10 березня 2022 року окупанти обстріляли район П'ятихатки, де розташований Харківський фізико-технічний інститут, і знеструмили дослідницьку ядерну підкритичну установку «Джерело нейтронів». 16 квітня три російські ракети могли поцілити в ядерний реактор Південноукраїнської АЕС, а 25 квітня були зафіксовані дві російські крилаті ракети, що пролетіли у критичній близькості до ядерних об'єктів Хмельницької АЕС.

3 березня 2022 року росіяни окупували найбільшу в Європі атомну електростанцію Запорізьку АЕС. Відтоді вони не припиняють використовувати її як інструмент шантажу та тероризму. З початку серпня територія АЕС перебувала під регулярним обстрілом. Наслідки від пошкодження 170 контейнерів із відпрацьованим паливом можуть бути як масштабом «в одну

Фукусіму, так і в шість Фукусім або декілька Чорнобилів», пояснював у інтерв'ю виданню «Deutsche Welle» експерт Державного науково-технічного центру з ядерної та радіаційної безпеки Дмитро Гуменюк.

Довгостроковим наслідком для суспільства буде ймовірно загальне погіршення стану здоров'я, зокрема зростання випадків онкозахворювань. Якщо внаслідок викиду радіації буде забруднена значна територія, Україна підніме поріг безпечної дози опромінення.

Очільниця Всеукраїнської екологічної ліги Тетяна Тимочко повідомляла неодноразово, що внаслідок можливої катастрофи на Запорізькій АЕС зона радіаційного забруднення складе 2 млн км², а радіаційне ураження отримає 1 млн людей і не лише в Україні [3].

Як заявляли представники української влади, російські військові замінували дамбу Каховської ГЕС. До того, що росіяни, імовірно, готуються підірвати дамбу, також схиляються іноземні експерти. За словами фахівців наслідки таких дій можуть бути для українців катастрофічними. Йдеться про підтоплення навколишніх сіл і навіть Херсона нижче по Дніпру, проблеми з охолодженням Запорізької АЕС та водопостачанням півдня України. Міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба порівняв це зі зброєю масового ураження. Мовляв, наслідки будуть однаково серйозними. У разі аварії на Каховській ГЕС усі міста і села, що

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

лежать нижче греблі, будуть або підтоплені, або затоплені повністю.

Президент України Володимир Зеленський заявляв, що в зоні швидкого затоплення опиняться понад 80 населених пунктів, включно з Херсоном, а сотні тисяч людей можуть постраждати [4].

Постійні застосування або погрози застосування зброї масового ураження, включаючи сюди хімічне, біологічне та ядерний шантаж говорить сам за себе. На даний час для України найбільшу загрозу становить агресивна та ворожа політика росії, спрямована на знищення держави і її населення. Міжнародний тероризм, що здійснюється з боку росії за своїми руйнівними наслідками створив загрозу знищенню всього населення країни. Сьогодні збройну агресію росії проти України не можна не визнавати геноцидом українського народу, і всі дії, які вчиняє окупант, в тому числі і екоцид, є не що інше, як актами геноциду у розумінні Конвенції про запобігання злочину геноциду і покарання за нього.

Однозначно, можна стверджувати, що на сучасному етапі суспільного розвитку проблема міжнародного тероризму росії та вчинення нею геноциду українського народу у різних проявах трансформувалась у глобальний виклик міжнародній спільноті. Півстоліття, які минули від прийняття міжнародних актів щодо протидії міжнародному тероризму та геноциду, - достатньо

великий строк, аби переглянути їх на предмет розширення сфери дії та створення сучасних міждержавних механізмів протидії цим злочинам задля притягнення винних, у тому числі і держав до відповідальності.

Міжнародна спільнота має виходити з того, що тероризм Росії та геноцид українського народу, який вчиняється у різних формах, є загрозою не тільки для України, але й є загрозовим явищем для країн ЄС. Ця обставина породжує необхідність формування ефективної оперативної системи міждержавної взаємодії та допомоги у протидії агресорові, а також визнання Росії як держави, що займається міжнародним тероризмом та геноцидом українського народу, що і відбулося.

Результатом дій агресора є екологічні наслідки, які проявляються негайно і які Україна буде пожинати ще далеко в майбутньому. Як зазначають експерти, перспективи невтішні і розв'язувати проблему можливо лише спільними діями. Саме забезпечення ефективного функціонування міжнародних інституційних гарантій реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні є запорукою подальшого відновлення України, розмінування території України, та важливим елементом для ефективного функціонування системи природних прав людини в Україні, з-поміж яких важливе значення має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Література:

1. Постанова ВР України « Про Заяву Верховної Ради України "Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні" від 14.04.2022// <https://zakon.rada.gov.ua/go/2188-20>
2. ООН: Україна одна з найбільш замінованих країн у світі.
URL: <https://suspilne.media/225131-oon-ukraina-odna-z-najbils-zaminovanih-krajin-u-sviti/>
3. Росіяни не лише вбивають українців, а й скорочують життя на планеті: екологи попереджають про колосальне забруднення / <https://tsn.ua/ato/tim-ukrayincyam-yakih-okupanti-ne-vb-yut-skorochuyut-zhittya-ekologi-poperedzhayut-pro-kolosalne-zabrudnennya-2074753.html>
4. Зеленський: росіяни замінували Каховську ГЕС ||<https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3597629-zelenskij-rosiani-zaminuvali-kahovsku-ges-potribna-miznarodna-sposterezna-misia.html>

Місінкевич Анна Леонідівна,
кандидат юридичних наук
доцент кафедри трудового,
земельного та господарського права
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницьк, Україна

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ ЛІСІВ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодні ліси України опинилися на межі екологічної катастрофи через напад Росії на нашу країну. Це яскраво окреслюють статистичні дані, які надають екологи, повідомляючи, що війною охоплено близько 3 мільйонів гектарів лісу в Україні. Приблизно 23,3 тисячі гектарів лісів випалено, частину з них втрачено. *Для цих регіонів характерна низька лісистість. Тут ліси виконують захисні функції. Знищення та пошкодження їх позначиться на кліматі цих регіонів і може призвести до значних ерозійних процесів. Зокрема, на півдні України наслідками можуть бути вітрова ерозія та опустелювання [1].* Для відновлення лісів та розмінування їх територій знадобиться багато років і величезні фінансові затрати. Вже зараз в ході проведення лісової реформи в державі потрібно розробляти загальнодержавну програму охорони та відновлення лісових ресурсів, залучивши до її створення міжнародні благодійні фонди та громадські

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

організації, а також закордонних інвесторів. Вона стане дорожньою картою для подальшого екологічного благополуччя лісів України.

Окрім цього необхідно і надалі просувати проведення реформаційних процесів у цій сфері правовідносин. Незважаючи на ведення бойових дій в нашій країні потрібно прийняти один з головних нормативно-правових актів Закон України «Про ринок деревини», який би врегулював процеси, етапи та види рубок лісів України й припиняв корупційні складові щодо незаконного знищення лісових ресурсів. Цей документ дає можливість у відкритому доступі на незалежному порталі проводити онлайн аукціони з продажу деревини на умовах оферти, що унеможливить її вивезення за межі території держави за різними корупційними схемами. Необхідно зазначити, що така лісова деревина в процесі дії аукціонів стане конкурентною на європейських ринках та піднімить економічний потенціал України. За висновками експертів після початку війни ЄС частково заборонив імпорт деревини з Білорусі. Очікується, що схоже рішення буде прийняте і щодо деревини з Росії. Не тільки тому, що це країни-агресорки, але й тому, що перевірити законність деревини з Росії та Білорусі зараз майже неможливо. Українська деревина могла б частково замінити російську та білоруську та зайняти європейський ринок. Проте сумнівна репутація української деревини (це офіційний висновок Єврокомісії) може зіграти злий жарт. Якщо під час війни

Україна не зможе забезпечити повну законність і прозорість рубок лісу, то ЄС відмовиться від імпорту й нашої деревини. Бо перевіряти її законність так само важко, як і деревини з Росії. Наслідки будуть сумними, Україна втратить мільйони євро валютних надходжень [2].

Необхідно додати, що ще однією перевагою та необхідністю прийняття Закон України «Про ринок деревини» це є відкритість обліку деревини на спеціальних електронних порталах. Цей нормативно-правовий акт зобов'язує власників деревини здійснювати декларування всіх операцій з деревиною та з виробами з дерева на будь-якому промисловому чи господарському етапі. Це дає можливість прозоро здійснювати продаж деревини як на національному ринку так і закордоном. Окрім цього, окреслений документ гарантує впровадження міжнародної сертифікації лісової деревини, яка буде у відкритому доступі на онлайн порталах. Така документація унеможливить експорт лісової деревини, яка занесена до червоної книги України та збереже навколишнє природне середовище.

Ватро також зазначити, що для дієвого просунення реформи у лісовому господарстві необхідно також прийняти на законодавчому рівні Закон «Про державний екологічний контроль», який здійснить реформування управлінського апарату Держекоінспекції та забезпечить проведення ефективного

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

екологічного контролю у сфері охорони і раціонального використання лісів України. Цей нормативно-правовий акт створює можливості здійснення екологічного контролю онлайн на спеціальних веб ресурсах, що забезпечує гласність та відкритість. Одним із нововведень щодо екологічного контролю це є патрулювання спеціальними органами Держекоінспекції територій природних ресурсів задля виявлення правопорушень та негайному їх знешкодженню.

Отже, сьогодні лісові ресурси перебувають у критичному екологічному стані через бойові дії з боку Росії та вимагають негайних рішень щодо забезпечення екологічного благополуччя та стабільності від міжнародної спільноти, та від парламенту й уряду України. Ми наголошуємо на необхідності доведення до кінця лісової реформи, що забезпечить конкурентоспроможність української деревини на європейських ринках і надасть потужні надходження до державного бюджету України. З іншої сторони ця реформа дасть можливість здійснити охорону лісів та унеможливить корупцію у сфері рубок деревини.

Література:

1. Природа та війна: як російська агресія вплинула на довкілля. Слово та діло. Аналітичний портал. URL :

<https://www.slovoidilo.ua/2022/11/08/infografika/suspilstvo/pryrodata-vijna-yak-rosijska-ahresiya-vplynula-dovkilliya> (дата звернення: 20.11.2022)

2. Що з українськими лісами під час війни? ZN, UA. URL : <https://zn.ua/ukr/ECOLOGY/shcho-z-ukrajinskimi-lisami-pid-chas-vijni.html> (дата звернення: 20.11.2022)

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

Петрецька Наталія Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ ХАРАКТЕР ЗАХИСТУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ

Екологічний напрямок розвитку держави є метою, яку вибудовує громадянське суспільство, відповідно результатом стає вироблення оптимальної моделі сталого розвитку держави, охорони навколишнього природного середовища та захисту прав людини. Значить виникає необхідність реформування нормативно-правової системи у відповідності до поставленої мети. Людина – суспільство – докільця – пірамідальні елементи системи відносин, зв'язок між якими є конструктором цінностей, пріоритетів, потреб які визначають єдину цілісну суспільну мету, досягнення якої відбувається через виконання ряду послідовних або необхідних завдань для забезпечення сталого розвитку та існування кожного з елементів.

Належна реалізація зв'язків людини з навколишнім природним середовищем, яке виступає як природні умови її життєдіяльності, джерело і спосіб виробництва матеріальних благ,

об'єкт її господарської та культурної діяльності, джерело і спосіб морального виховання і задоволення естетичних потреб, багато в чому залежать від ефективної управлінської діяльності державних органів та посадових осіб. Але яким чином вона повинна здійснюватися, аби ці зв'язки зберегти в потрібному для держави, суспільства і людини напрямі, в юридичній літературі не зазначається. Тому різноманіття цілей управлінської діяльності обмежується суто утилітарними завданнями: а) при використанні природних ресурсів для суспільства та окремих індивідів; б) при охороні природних ресурсів – запобігання екологічно шкідливим наслідкам [1, с.60-61]

Охорона навколишнього середовища та захист екологічних прав – мета, яка одночасно становить суспільний інтерес, суспільне благо та суб'єктивне право. Право на захист екологічних прав та охорона навколишнього природного середовища відноситься до різних інститутів екологічного права, а отже механізми захисту екологічних прав та охорони навколишнього середовища мають спеціалізований характер. А.П. Гетьман відмічає, що організаційно-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища визначається як механізм організації й системи діяльності органів державної виконавчої влади й органів місцевого самоврядування у сфері публічних екологічних відносин, що виникають у зв'язку з охороною довкілля і забезпеченням

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

екологічної безпеки [2, с.119-128]. В свою чергу, екологічні права науковці розуміють як: природні права, що існують невід’ємно від життєдіяльності громадян, незалежно від їх правового закріплення (Г.В.Анісімова) [3]; права громадян в галузі екологічних відносин - це екологічні права громадян і права щодо використання природних ресурсів (Н.Р. Кобецька) [4].

Отже, ефективність захисту екологічних прав громадян та охорона навколишнього природного середовища залежна від мети, яку сформувало громадянське суспільство, а державна влада визначає її пріоритетною. Цей пріоритет закріплений в Конституції та стратегічних актах державного розвитку, які розробляються та приймаються з огляду на світові тенденції. Проблема ефективного державного розвитку полягає у відсутності довгострокових стратегічних актів (програм державного розвитку) хоча б на 40-50 років. В Україні стратегічні акти розробляються на короткий проміжок часу, такий план дій означає вирішувати проблеми по мірі їх надходження, а не планування сталого розвитку. Це стосується не тільки сфери екології, а й економіки, правопорядку, правосуддя тощо.

На міжнародному рівні сфокусовано посильну увагу на проблемах охорони довкілля та захисті екологічних прав планетарного рівня. Яскравим прикладом закріплення екологічних прав людини в міжнародних договорах є Конвенція Європейської

Економічної Комісії ООН «Про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля», прийнята 25 червня 1998 року в м. Оргусі (Данія) (Оргуська Конвенція), яка визначила три основних види екологічних прав, що розглядаються як важливі чинники у становленні демократії: 1) доступ громадськості до екологічної інформації; 2) участь громадськості у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля; 3) доступ громадськості до правосуддя з питань, що стосуються довкілля. Як відзначив Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун: «Оргуська конвенція забезпечує подвійний захист екологічних прав і прав людини та її акцент на залучення громадськості забезпечує механізм, що гарантує підзвітність урядів у зв'язку з докладеними ними зусиллями з подолання багатопланових викликів, якими стикається наш сьогоденний світ, включаючи зміну клімату, втрату біорізноманіття, необхідність скорочення масштабів злиднів, зростаючих потреб енергії, стрімку урбанізацію та забруднення повітря та води» [5].

На сьогоднішній день національне екологічне законодавство розвинених країн світу закріплює ряд умов та гарантій для реалізації зазначених у Оргуській Конвенції екологічних прав, серед яких, зокрема, міри адміністративного та судового характеру. Вважаємо питання доступу до правосуддя з

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

метою захисту будь-яких прав людини, не тільки екологічних, є вихідною точкою правової держави. Екологічні права людини стосуються всієї сфери її життєдіяльності, всіх процесів і ланок від умов тимчасового перебування до умов постійного проживання та діяльності. На нашу думку, правильним рішенням було б урегулювати питання діяльності спеціалізованих судів та прокуратури в екологічній сфері. Наприклад, Швеція є першою європейською країною, яка у 1999 році створила Екологічний кодекс, у якому прописується інститут екологічних судів першої та другої інстанції (а саме: п'ять екологічних судів, які приєднуються до п'яти цивільних округів по одному суду та ще один приєднаний до цивільного суду апеляції).

Підсумовуючи слід відзначити, що в Україні нагальною є потреба у виробленні довгострокової стратегії сталого розвитку держави, в якій слід відзначити необхідність кодифікації екологічного законодавства. Таким чином, ми зможемо навести лад у регулюванні екологічних відносин всіх сфер життєдіяльності людини, до якої слід віднести і охорону довкілля; необхідність функціонування спеціалізованих судів та прокуратури для захисту екологічних прав; здійснення громадського контролю та незалежної екологічної експертизи, що базується на праві доступу до екологічної інформації; та ін. Отже, ефективно запрацює механізм захисту екологічних прав, що включатиме: профілактику

правопорушень (освіта, культура, правосвідомість); механізм негайного притягнення до відповідальності суб'єкта за недотримання екологічних вимог, що призводить до імовірного ризику настання екологічної шкоди як для людини, населення, флори та фауни, а також нераціонального використання природних ресурсів (показник імовірності вище середнього, що обраховуватиметься відповідно до розробленої методики); притягнення до відповідальності за екологічні правопорушення.

Література:

1. Гетьман А.П., Соколова А.К., Анісімова Г.В. Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія. За ред. А. П. Гетьмана. Х.: Право, 2014. 784 с.(харківська наукова школа екологічного права)
2. Гетьман А.П. Організаційно-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища. *Problems of Legality*, № 125, 2014 С.119-128.
3. Анісімова Г.В. Здійснення громадянами екологічних прав: автореф. дис. ...канд. юрид. наук. Харків, 1996. С.11-12.
4. Кобецька Н.Р. Екологічні права громадян України: автореф. дис. ...канд. юрид. наук. Київ, 1998. С.6.

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

5. Європейська Економічна Комісія Організації Об'єднаних Націй Орхуська конвенція: керівництво по здійсненню URL: <https://unece.org/environment-policy/publications/aarhus-convention-implementation-guide-second-edition>

Турлова Юлія Анатоліївна,
провідний науковий співробітник
відділу проблем кримінального права, кримінології
та судоустрою Інституту держави і права
імені В.М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук,
м. Київ, Україна.

СУЧАСНИЙ СТАН ЕКОЛОГІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сучасні тенденції екологічної ситуації в Україні засвідчують те, що кризові явища, що мали місце останні десятиріччя у сфері екологічної безпеки, не тільки не подолані, а й поглиблюються всупереч прийнятим заходам. Активність таких заходів зумовлена рівнем усвідомлення суспільства наявних викликів у сфері екології та загрозливих для усього людства змін довкілля, яке внаслідок антропологічного впливу опинилось на межі екологічної катастрофи, адже зазначені руйнівні процеси досягли масштабів, що ставлять під загрозу основу людського існування – природне середовище життя. Очевидно, що інтенсивність руйнівного впливу на довкілля в умовах війни багатократно підсилюється.

Зазначене визначає актуальність визначення шляхів подолання наявних викликів, зокрема правопорушенням у сфері екології, особливо найбільш небезпечній їх складовій – екологічній

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

злочинності. Аналіз джерел кримінологічної інформації, що засвідчують масштабність екологічній злочинності, а саме її поширення, трансформаційні процеси та небезпечні тенденції розвитку, що особливо актуально в умовах війни, дає достатні підстави для висновку, що зазначена ситуація потребує й адекватного реагування держави та суспільства на наявні загрози.

Як відомо, дієва протидія злочинності неможлива без послідовних спланованих та скоординованих дій, об'єднаних однією концепцією, оскільки явища, що мають ознаки системності, зокрема й екологічна злочинність, потребують системного підходу у їх подоланні. За системного підходу увага дослідника має приділятися насамперед цілісним, інтегративним властивостям досліджуваного об'єкта, явища або процесу, їх структурі та функціям. Відповідно до кримінологічної теорії, з огляду на системний характер досліджуваного виду злочинності як явища, системними та комплексними мають бути заходи реагування, що мають втілюватись у розроблення й реалізацію дієвої стратегії протидії зазначеним посяганням, однією з передумов ефективності якої є належне інформаційне забезпечення щодо об'єкту такої діяльності. Відтак, розробці заходів запобігання та протидії має передувати вивчення стану досліджуваного об'єкту (у нашому випадку – екологічній злочинності).

Проведений авторкою на основі офіційних статистичних

даних Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України та Офісу Генерального прокурора довгостроковий кримінологічний аналіз дав можливість з'ясувати абсолютні, середні та відносні показники, що відображають стан екологічної злочинності в Україні протягом останніх двадцяти років.

Проведені розрахунки дають підстави для твердження щодо невисокого рівня облікованості екологічних злочинів: за статистичними відомостями протягом усього аналізованого періоду (2002-2021 роки) було обліковано 54855 екологічні злочини (щороку в середньому – 2743 злочини). Аналіз показників динаміки екологічних злочинів засвідчує хвилеподібні зміни в кількості зареєстрованих злочинів на фоні стійкої загальної тенденції до їх зростання. Особливо звертає на себе увагу останній інтервал досліджуваного періоду : починаючи з 2018 року спостерігаємо стійке зростання до максимального значення 5416 злочини у 2021 році.

Розрахунки відносних статистичних показників, що відображають стан екологічної злочинності, дали можливість зробити такі висновки: значення питомої ваги екологічної злочинності в загальній структурі злочинності становить у середньому – 0,6 %. Відносні показники екологічної злочинності (питома вага) збільшилися протягом досліджуваного періоду більш

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

ніж у шість разів: від 0,28 % у 2002 році до 1,68 % у 2021 році.

Варто зауважити, що наведені показники є лише «верхівкою айсбергу», тобто є тільки облікованою частиною фактично вчинених злочинів, реальну кількість яких оцінити дуже важко. Спробу коригування відомостей офіційної статистики шляхом оцінки співвідношення облікованої та латентної частини масиву екологічних злочинів було здійснено авторкою у 2017 році. Так, для визначення рівня латентності екологічної злочинності методом експертних оцінок за розробленою анкетною було опитано 137 керівників місцевих прокуратур України та 98 їх перших заступників, які представляли всі регіони України (за винятком анексованої АРК та окремих територій Донецької та Луганської областей, де здійснювалась антитерористична операція). Також як експерти до опитування були залучені 12 суддів, 37 слідчих національної поліції, 14 працівників органів екологічного контролю та 23 науковці. З метою оцінки відносних показників фактичної (з урахуванням латентної складової) екологічної злочинності нами було поставлено питання респондентам-експертам оцінити рівень поширеності основних категорій злочинів (включно з екологічними). Статистична обробка отриманих результатів фактичної поширеності екологічних злочинів дала змогу отримати оціночну частку екологічної злочинності у структурі загальної

злочинності – 10,6 %, що суттєво більше офіційних показників (0,6 %).

У процесі емпіричного дослідження латентності екологічної злочинності проаналізовано її структуру, для чого респондентам-експертам пропонувалось визначити, які види латентності найхарактерніші для окремих видів екологічних злочинів. З метою більш деталізованого з'ясування структури латентності в анкеті виокремлювались п'ять основних категорій екологічних злочинів. На основі отриманих даних оцінено частку природної латентності (правоохоронним органам факт вчинення злочину невідомий) для таких категорій: браконьєрство – 86,7 %; незаконна порубка лісу – 65,9 %; забруднення довкілля (хімічне, радіаційне, біологічне, побутовими відходами та ін.) – 82,8 %; екологічний вандалізм (знищення або пошкодження об'єктів довкілля) – 89,7 %; порушення правил охорони надр, незаконне видобування корисних копалин (бурштину, вугілля, піску тощо) – 64,0 %.

З метою оцінки рівня латентності окремих категорій екологічних злочинів респондентам-експертам пропонувалось визначити, скільки зі 100 фактично вчинених екологічних злочинів певного виду реєструються правоохоронними органами. Зведення та подальша статистична обробка отриманих у процесі анкетування відповідей дали можливість оцінити латентність злочинного забруднення довкілля (хімічне, радіаційне, біологічне, побутовими

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

відходами та ін.) на рівні 74,0 %; латентність знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу, природно-заповідного фонду – 79,1 %; латентності браконьєрства, незаконної порубки лісу, незаконного видобування корисних копалин – 72,7 % [1, с. 111-113; с. 117-118; с. 126].

Найбільш високою латентністю та небезпечністю характеризується діяльність у цій сфері організованих злочинних угруповань. Кримінальні практики членів таких угруповань відзначається неодноразовим, повторним вчиненням екологічних злочинів та професіоналізацією частини злочинців цієї категорії. Професіоналізація кримінальної активності у сфері екології пов'язана з її експортом за межі держави та набуттям при цьому характеру транснаціональної організованої злочинності. Особливо яскраво це засвідчують масштабні незаконні порубки лісу в західних регіонах України з подальшим вивезенням лісоматеріалу контрабандним шляхом, а також незаконне видобування бурштину.

Як правило, офіційна статистика не відображає поширеності організованої екологічної злочинності, про існування та розвиток якої свідчать окремі публікації у ЗМІ та думки науковців-фахівців. Виявлення таких груп носить одиничний характер. Так, на початку 2022 року Служба безпеки України знешкодила злочинну групу, яка облаштувала декілька нелегальних кар'єрів на території Роганської об'єднаної територіальної громади і вивозила пісок у

промислових масштабах. Тоді правоохоронці затримали трьох організаторів незаконного бізнесу. Проте їхній ватажок переховувався від слідства і був оголошений у загальнодержавний розшук та затриманий у липні цього року. За висновками експертизи, незаконна діяльність підозрюваного завдала збитків бюджету України та природоохоронному фонду держави на майже 1 млрд грн. [2].

Розглядаючи показники 2022 року, що формувались переважним чином в умовах повномасштабного вторгнення РФ, зауважимо, що за 10 місяців 2022 року було зареєстровано 3704 злочини. Вочевидь, це не відповідає реальному стану речей, а відображає лише здатність правоохоронних та природоохоронних органів виявляти екологічні злочини, в яких, як відомо, здебільшого відсутні процесуально визнані потерпілі та велика частина яких учинені в умовах неочевидності, тобто довкілля – «мовчазна жертва війни».

Актуальним і вагомим фактором об'єктивного характеру є практична неможливість надходження та реєстрації інформації щодо вчинених екологічних злочинів на окупованих територіях, що на момент вчинення або ж дотепер фактично не підконтрольні українській владі. Зауважимо, що представники громадськості та окремі громадські організації (ГО «Екодія», Міжнародна благодійна організація «Екологія-Право-Людина» та інші)

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

здійснюють спроби дослідження наслідків війни для довкілля та здоров'я населення. Також, постійний моніторинг екологічних наслідків бойових дій веде міжнародна група екологів та екоактивістів [UWEC](#) (Ukraine War Environmental Consequences Work Group). Водночас, на реєстрацію в установленому процесуальному порядку екологічних посягань на зазначених територіях це не впливає.

Позитивним у цьому контексті є створення «гарячих ліній» на сайтах правоохоронних органів щодо інформування про злочини, вчинені в умовах збройного конфлікту (наприклад, на сайті Офісу Генерального прокурора), а також створення Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України офіційного вебресурса і мобільного додатку – ЕкоЗагроза, за допомогою якого українці можуть повідомляти про всі факти екологічних злочинів проти довкілля, свідками яких вони стали.

Реалії сьогодення – війна та наявний кризовий стан довкілля в Україні переконливо свідчать про правильність прийняття у квітні 2021 року рішення про створення у структурі Офісу Генерального прокурора Спеціалізованої екологічної прокуратури (на правах Департаменту), основними завданнями якої є, зокрема, організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення у сфері охорони

навколишнього природного середовища, вжиття заходів щодо забезпечення координації діяльності правоохоронних органів з протидії злочинності у даній сфері тощо [3, с. 221-224].

Аналіз джерел кримінологічної інформації дозволяє дійти висновку про масовий характер екологічних злочинів, що вчинюються в умовах війни, та колосальну шкоду завдану довкіллю. Так, за експертними оцінками, 182 880 кв. м. ґрунту забруднено шкідливими речовинами; 680 618 тонн нафтопродуктів згоріло за час обстрілів, що призвело до значного забруднення повітря; 23286 га лісу спалено ракетами та снарядами; більш ніж 6 млн. свійських тварин загинуло; 50 тис. дельфінів та інших морських ссавців загинуло у Чорному морі; 12 національних природних парків і 8 заповідників окуповано; 20 % природоохоронних територій України уражені війною [4].

Можна з упевненістю сказати, що війна вплинула на кожний компонент довкілля – тваринний і рослинний світ, воду, повітря, ґрунт. Наслідки цього негативного впливу будуть довгостроковими та матимуть не лише локальний, а й глобальний характер. За останніми скромними оцінками, збитки довкіллю України від війни становлять 1,35 трлн гривень [5]. Зі стриманим оптимізмом сприймається інформація про те, що Генеральна Асамблея ООН більшістю голосів ухвалила резолюцію «Забезпечення засобів правового

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

захисту та репарацій у зв'язку з агресією проти України», підготовлений Україною за співавторства більше півсотні країн.

Водночас, варто зауважити, що, на думку експертів [6], зараз точно оцінити шкоду доквіллю можливості немає. Особливо якщо враховувати, що найцінніші з екологічного погляду та найбільш постраждалі території досі окуповані. Крім того, дотепер навіть немає загальних методик розрахунку шкоди: вони розробляються, але не затверджені. Крім того, завдання відновлення доквілля до нормального стану можливо далеко не в усіх випадках, адже завдана шкода може бути й непоправною. Так, особливо складно буде відновити ліси, що згоріли, на південному сході України, в степовій зоні.

Варто також зауважити, що шкода завдана екологічними воєнними злочинами в Україні має глобальний характер, адже природа не знає меж – це велика взаємозалежна екосистема. Погіршення її стану в Україні призведе до глобальніших наслідків: у зоні ризику весь східноєвропейський регіон. Особливо гостро постає питання ядерного шантажу та інших загроз з боку Росії, що на нашу думку, є проявами екологічного воєнного тероризму, феномен якого має бути предметом подальших кримінологічних досліджень.

Література:

1. Турлова Ю.А. Екологічна злочинність в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади протидії: монографія. Київ: Знання України, 2018. 459 с.
2. СБУ затримала організатора злочинного угруповання, підозрюваного в розкраданні надр на 1 млрд грн. URL: https://lb.ua/society/2022/07/14/523134_sbu_zatrimala_organizatora.html (дата звернення: 14.11.2022).
3. Турлова Ю.А. Органи кримінальної юстиції у системі протидії екологічній злочинності. *Проблеми підвищення ефективності кримінальної юстиції України*: колективна монографія / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка, Ю.Л. Бошицького. Київ: Видавництво Ліра-К, 2021. Розд. 5. С. 196-224.
4. ЗУПИНІТЬ ЕКОЦИД В УКРАЇНІ: ПОКАРАЙТЕ РОСІЮ ЗА ЕКОЛОГІЧНІ ЗЛОЧИНИ. URL: <https://uanimals.org/novyny/zupynit-ekotsyd-v-ukrayini-pokarayte-rosiyu-za-ekolohichni-zlochynu/> (дата звернення: 16.11.2022).
5. Природа та війна: як російська агресія вплинула на довкілля URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/08/infografika/suspilstvo/pryroda-ta-vijna-yak-rosijska-ahresiya-vplynula-dovkillya> (дата звернення: 17.11.2022).

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

6. Стереть природу. Война в Україні уничтожаєт не только людей и города. URL: <https://www.svoboda.org/a/steretj-prirodu-voyna-v-ukraine-unichtozhaet-ne-toljko-lyudey-i-goroda/32072110.html> (дата звернення: 17.11.2022).

ЗМІСТ

Батанов О.В. Екологічний вимір сучасного конституційного права в умовах глобалізації.....	12-19
Бисага Ю.М. Забезпечення екологічної безпеки в умовах війни.....	20-22
Васильчук Л.Б. Еко тероризм росії як складова геноциду проти України.....	23-33
Місінкевич А.Л. Правові проблеми охорони лісів в Україні під час воєнного стану.....	34-38
Петрецька Н.І. Спеціалізований характер захисту екологічних прав.....	39-45
Турлова Ю.А. Сучасний стан екологічної злочинності в умовах війни.....	46-57

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

НОТАТКИ

НОТАТКИ

Конституційні та міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки в умовах війни: шляхи подолання сучасних викликів та потенційних загроз

НОТАТКИ

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОГО КРУГЛОГО СТОЛУ

**«КОНСТИТУЦІЙНІ ТА МІЖНАРОДНО-
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ
ВІЙНИ: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ СУЧАСНИХ
ВИКЛИКІВ ТА ПОТЕНЦІЙНИХ ЗАГРОЗ»**

м. Ужгород

23 листопада 2022 р.